

WANDALIZM STADIONOWY

STADIUM VANDALISM

PRZEMYSŁAW STELMACH*
JAKUB TYRPA**

ABSTRACT

The article concerns psychological and sociological phenomena explaining the occurrence of stadium vandalism. The authors raise the issues related to this problem: presenting groups of fans badly by the media, manipulating information for sensation or conflict between hostile clubs. They also consider the possibility of preventing deviant behavior at stadiums. It is foundation for discussion about the actual functioning of the security services during the sport events in Poland and in the world, including those events with the status of increased risk, as well as for marking the differences in the solutions applied by them and for present the factors hindering the of conducting of such events. The authors point out many conflict situations are provoked by officers looking after the order, not by the fans themselves.

KEY WORDS

vandalism, hooligans, fans, football

* Mgr Przemysław Stelmach, Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie; correspondence address: Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, al. Jana Pawła II 78, 31-571 Kraków, Poland

** Mgr Jakub Tyrpa, Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie

ABSTRAKT

Artykuł dotyczy zjawisk psychologicznych i socjologicznych wyjaśniających występowanie wandalizmu stadionowego. Autorzy poruszają kwestie związane z tym zagadnieniem: przedstawianie grup kibiców w złym świetle przez media, manipulowanie przez nie informacjami dla wzbudzenia sensacji czy występowanie konfliktów pomiędzy wrogimi klubami, a także rozważają możliwości zapobiegania dewiacyjnym zachowaniom na stadionach. Stanowi to również przyczynek do omówienia funkcjonowania służb porządkowych w Polsce i na świecie podczas widowisk sportowych, w tym tych posiadających status podwyższonego ryzyka, do zaznaczenia różnic w stosowanych przez nie rozwiązaniach oraz do przedstawienia czynników utrudniających przeprowadzanie takich imprez. Autorzy zwracają uwagę na to, że wiele sytuacji konfliktowych jest prowokowanych przez pilnujących porządku funkcjonariuszy, a nie przez samych kibiców.

SŁOWA KLUCZOWE

wandalizm, chuligani, fani, piłka nożna

WSTĘP

Przez lata przedstawiciele nauk społecznych i kryminologicznych skupiali się na poszukiwaniu źródła zachowań odbiegających od normy, co mogłoby doprowadzić do stworzenia skutecznego sposobu walki z aktami wandalizmu na stadionie. Do tej pory udało się opracować kilkanaście powszechnie funkcjonujących teorii dotyczących tego zjawiska, lecz żadna nie obejmuje genyzy chuligaństwa stadionowego w sposób globalny¹.

ZACHOWANIA NIEBEZPIECZNE

Gustaw Le Bon, autor pracy *Psychologia tłumu*, uważany jest za prekursora psychologii zachowania kolektywnego. Wyróżnił dwa typy zachowań tłumu. Pierwszy odnosi się do charakterystyki tłumu jako autonomicznego obiektu społecznego, a drugi skupia się na jednostkach, które go tworzą². Le Bon wymienił kilkanaście cech charakterystycznych dla tłumu. Należą do nich: impulsywność w działaniu, brak tolerancji dla innych, podatność na sugestie i halucynacje zbiorowe, utrata autonomii i indywidualności,

¹ P. Chlebowicz, *Chuligaństwo stadionowe. Studium kryminologiczne*, Warszawa 2009, s. 20.

² P. Piotrowski, *Szalikowcy: o zachowaniach dewiacyjnych kibiców sportowych*, Toruń 2000, s. 23.

poczucie bezkarności i niezwyciężoności, wyższość nieświadomości nad świadomością. W ten sposób określił, że poziom intelektualny tłumu jest mniejszy niż osób, które go tworzą³. Ważne jest również to, że głównym mechanizmem psychologicznym w tłumie według Le Bona jest wzajemne zarażanie się ideami, wizjami i emocjami z uwagi na skłonności „uczestników” tłumu do tworzenia nowych wizji⁴.

Odwołując się do teorii Le Bona, można rozpocząć dyskusję na temat zbiorowej halucynacji i wyższości procesów nieświadomych nad świadomymi, choćby w kontekście wyroków sądów, które w uzasadnieniach spraw o podłożu chuligańskim zwykle odnoszą się do świadomego i celowego działania uczestników zdarzenia. Większość ekscesów na stadionach to rzeczywiście skrupulatnie zaplanowane działania. Często jednak można spotkać się z sytuacją, że niektórzy członkowie grup chuliganów próbują stłumić agresję swoich kolegów, aby uniknąć nieplanowanych zdarzeń mogących wiązać się z poważnymi konsekwencjami prawnymi.

Wspomnieć warto również o teorii konwergencyjnej, mówiącej, iż ludzie, którzy cechują się wspólnymi przekonaniami i odczuciami oraz przebywają razem, mogą zostać łatwo pobudzeni do wykonania określonych działań pod wpływem nieoczekiwanych sytuacji. Powyższą teorię często łączy się z teorią frustracji-agresji, która mówi o powstawaniu agresji z powodu mnóstwa frustracji narastających w jednostkach⁵. Utrzymuje się również, że zachowania agresywne wynikają z działań przywódców, jeśli mają oni odpowiednią charyzmę i autorytet. Należy podkreślić, iż nie można empirycznie stwierdzić, jaka liczba uczestników uległa wspólnym frustracjom, ze względu na przejściowy i czasowy charakter zachowań⁶.

Sama agresja jest przedmiotem rozważań teoretyków w związku z dewiacyjnym zachowaniem fanów. Najbardziej znane koncepcje teoretyczne określają agresję jako występowanie negatywnych stanów emocjonalnych w stosunku do ofiary⁷. Natomiast koncepcje biologiczne lokują podłoże takich zachowań wśród wrodzonych cech organizmu ludzkiego, które pod

³ G. Le Bon, *Psychologia tłumu*, Warszawa 1994.

⁴ T. Milcarz, *Rycerze w szalikach. Subkultura chuliganów piłkarskich w świetle koncepcji Ericha Fromma*, Szczecin 2006, s. 18.

⁵ J. Dudała, *Fani-chuligani. Rzecz o polskich kibolach. Studium socjologiczne*, Warszawa 2004, s. 85.

⁶ S. Wanat, *Socjologia zachowań chuligańskich w sporcie*, „Kultura Fizyczna” 1992, nr 7/8, s. 17.

⁷ P. Piotrowski, *Szalikowcy...*, op. cit., s. 23.

wpływem percepcji i interpercepcji sytuacji aktywizują negatywne emocje, takie jak gniew, będące „sygnałami” wywołującymi agresję⁸.

Ciekawy kontekst rozważań mogą stanowić wnioski naukowców z Uniwersytetu w Utah, którzy stwierdzili, że wyniki wydarzeń sportowych (w tym oczywiście meczów piłkarskich) mogą mieć fizjologiczny wpływ na organizm fanów. Zauważyli bowiem wzrost poziomu testosteronu w organizmie kibiców, w czasie gdy zespół wygrał, i jego spadek w przypadku niepowodzenia⁹. Przedstawione wyniki badań są tym bardziej istotne i zaskakujące, iż z punktu widzenia fizjologii uważa się, że testosteron to hormon agresji, a wzrost jego poziomu może skutkować agresywnymi zachowaniami wśród mężczyzn¹⁰. Osobami agresywnymi powinni więc być raczej fani cieszący się z sukcesu swojej drużyny. Tymczasem większość dewiacyjnych zachowań kibiców występuje w momencie, kiedy ich drużyna przegrywa bądź zachodzą niekorzystne dla niej sytuacje na boisku.

Pojęciem, które warto przedstawić w odniesieniu do chuligaństwa, jest oczyszczenie (*katharsis*), zgodnie z którym na trybunach następuje rozładowanie negatywnych emocji, niepowodzeń i nagromadzonej energii. Stadion jest do tego bardzo dobrym miejscem ze względu na towarzyszącą idei kibicowania wolność słowa, przekonań i jawnego wyrażania swoich poglądów¹¹. Sami fani podkreślają, że stadion nie jest teatrem, więc nie powinno się wymagać od ludzi, którzy go odwiedzają, wysokich standardów etycznych i kulturowych.

Koncepcję z pogranicza socjologii sportu i teorii zachowań zbiorowych opublikował także M. Shmit. Stworzył on model mający wyjaśniać różnorodność wandalizmu. Wspomniana koncepcja przedstawia dwa rodzaje źródeł społecznych zaburzeń: takie, które znajdują się w strukturze globalnej społeczności, oraz takie, które mają swoje przyczyny szczególne, sytuacyjne¹². Na podstawie powyższych kryteriów zidentyfikowano sześć przyczyn i sytuacji, które mogą być ogniskiem zapalnym aktów agresji podczas widowisk sportowych. Są to:

⁸ Ibidem, s. 86.

⁹ T. Sahaj, *Fani futbolowi. Historyczno-społeczne studium zjawiska kibicowania*, Poznań 2007, s. 250.

¹⁰ J. Vetulani, *Neurochemia impulsywności i agresji*, „Psychiatria Polska” 2013, t. XLVII, nr 1, s. 39.

¹¹ J. Dudała, *Fani-chuligani...*, op. cit., s. 71.

¹² Ibidem.

- 1) Demonstracje – wykorzystanie widowiska sportowego jako nośnika i źródła przekazu idei politycznych.
- 2) Starcia – rasowe, religijne, klasowe i narodowe.
- 3) Zakaz wstępu na miejsce wydarzenia sportowego – wydany przez organizatora określonej grupie osób lub konkretnym osobom (na polskich stadionach są to bardzo częste przypadki).
- 4) Porażka drużyny bądź kontrowersyjne sytuacje boiskowe wynikające z błędów sędziowskich lub z zachowania piłkarzy (np. obraźliwe gesty zawodników w kierunku kibiców przeciwnej drużyny).
- 5) Świątowanie przedmeczowe, w czasie którego nie są przestrzegane normy moralne.
- 6) Świątowanie zwycięstwa – zorganizowane uroczystości, które z racji dużego zasięgu wymykają się spod kontroli. Bardzo często dochodzi do starć z lokalnym rywalem lub policją, która stara się uspokoić świętujących kibiców.

Wymienione sytuacje często występują na stadionach, jednak z pewnością nie jest to lista kompletna. Przez wiele osób może też zostać uznana za nie w pełni przełożoną na realia stadionów¹³.

ROLA MEDIÓW W KSZTAŁTOWANIU STEREOTYPÓW DOTYCZĄCYCH WANDALIZMU NA STADIONACH

Rolą mediów jest dostarczanie społeczeństwu mniej lub bardziej znaczących informacji dotyczących wydarzeń na świecie. O mediach mówi się wręcz jako o czwartej potędze, która dzięki swemu globalnemu zasięgowi kształtuje poglądy społeczeństwa, a nawet ma możliwość wpływania na jego sferę intelektualną.

Ważnym tematem, który pojawił się w ostatnich latach w mediach, był problem wandalizmu na stadionach. Często można zaobserwować, jak wydawcy prześcigają się w tworzeniu ciekawych nagłówków dotyczących chuligańskich ekscesów. Jakość i wiarygodność tych tekstów zwykle pozostawia wiele do życzenia z powodu fałszywych informacji i tworzenia negatywnego wizerunku fanów lub wyolbrzymiania prezentowanych wydarzeń dla zwiększenia sensacji. Przykładem takiego stanu rzeczy może być artykuł zamieszczony na stronie internetowej Eurosport.tvn24.pl, w którym autor opisuje zatrzymanie 44 szalikowców Wisły Kraków i znalezienie

¹³ P. Chlebowicz, *Chuligaństwo stadionowe...*, op. cit., s. 68.

niebezpiecznych narzędzi w 13 rewidowanych samochodach¹⁴. „Niebezpiecznymi narzędziami” były klucze do kół samochodowych, które znajdują się w każdym aucie, oraz dwa noże o przeznaczeniu prawdopodobnie kulinarnym. Innym przykładem, tym razem na skalę międzynarodową, był artykuł opublikowany przez niemiecki „Der Spiegel”¹⁵, który przedstawił polskich kibiców jako barbarzyńców i opisał sposoby werbowania chuliganów i szkolenia ich w siłowniach.

Artykuły przywołane powyżej to tylko nieliczne przykłady. Stanowią one często zarzewie konfliktu na linii media – kibice. S. Wanat pisze:

Czasami oliwy do ognia dolewają środki masowego przekazu, które w skrajnych przypadkach mogą nawet przyczynić się do wystąpień kibiców o charakterze chuligańskim. Dzieje się tak wtedy, gdy prasa, radio, telewizja w sposób wysoce selektywny przedstawiają przebieg walki sportowej, prezentują bulwersujące odbiorców informacje, kontrowersyjne wywiady z trenerami lub zawodnikami, często i przesadnie eksponują zdarzenia negatywne sportu (np. powtórki w TV, zbyt szczegółowa analiza konfliktowego zajścia), używają nieadekwatnych wyrażen i niewłaściwego tonu relacji¹⁶.

Ponadto S. Wanat wspomina o wynikach analizy angielskich socjologów, którzy wyróżnili cztery style wandalizmu prezentowane w prasie:

- chuligani jako bezmyślne (głupie) jednostki, działające bez powodu;
- chuligani jako maniacy, lunatycy, psychopaci;
- chuligani jako głupcy, podludzie, przestępcy, zwierzęta;
- chuligani jako mniejszość (nie są fanami ani zwolennikami sportu, nie potrafią cieszyć się z futbolu, uczestniczą w meczach tylko po to, by zakłócać porządek i brać udział w sytuacjach konfliktowych)¹⁷.

Jak uważa amerykański socjolog Merrill J. Melnick, opisy chuligaństwa bazują na stereotypach, swoistej „mitologii” podtrzymywanej przez środki

¹⁴ jaś/sk, 44 kibiców Wisły zatrzymanych na Litwie, Eurosport.tvn24.pl, 16.07.2010, <http://eurosport.tvn24.pl/archiwum,133/44-kibicow-wisly-zatrzymanych-na-litwie,140142.html> (dostęp: 12.07.2014).

¹⁵ „Der Spiegel”: to jedyne takie miejsce w Europie, wp.pl, 2011, <http://sport.wp.pl/kat,1028809,title,Der-Spiegel-to-jedyne-takie-miejsce-w-Europie,wid,13756811,wiadomosc.html> (dostęp: 16.08.2014).

¹⁶ S. Wanat, *Socjologia zachowań chuligańskich...*, op. cit., s. 17.

¹⁷ Ibidem.

masowego przekazu. Melnick staje w opozycji do tezy, iż chuligaństwo stadionowe jest niebezpieczne w skali ogólnonarodowej, oraz odrzuca stereotyp chuligana postrzeganego jako głupca, maniaka, bandziora¹⁸.

W opinii samych kibiców jednym z najbardziej szkodliwych zabiegów stosowanych przez media jest unikanie artykułów dotyczących pozytywnej działalności konkretnych grup fanów lub stowarzyszeń. Teksty, które mówiłyby o wsparciu ze strony kibiców dla sierocińców lub weteranów wojennych, są całkowicie ignorowane kosztem wychwytywania taniej sensacji. W branży dziennikarskiej funkcjonuje nawet powiedzenie: „Złe wieści to dobra wiadomość”. Artykuł o zdarzeniach, w których leje się krew, pojawia się naruszenie porządku i wulgarne okrzyki zawsze „wygra” z artykułem o działalności charytatywnej czy zbiórce na szczytny cel¹⁹.

Podczas kongresu założycielskiego Międzynarodowego Stowarzyszenia Prasy Sportowej w 1924 r. ustanowiono kanon zasad, którymi powinien kierować się dziennikarz piszący o sprawach związanych ze sportem. Jedno z głównych założeń mówi: „Celem prasy sportowej jest pełnienie roli edukacyjnej [...]. Jej głównym zadaniem jest ochrona i wspieranie postępowych i wychowawczych wysiłków, służących pokojowi i zrozumieniu pomiędzy ludźmi. Relacje i teksty krytyczne powinny być pisane w duchu silnego poczucia odpowiedzialności i poszanowania prawdy”²⁰.

Jak wspomina K. Weis, mamy do czynienia ze zjawiskiem błędnego koła, jeśli chodzi o opisy przemocy wśród kibiców sportowych²¹. Literatura przedmiotu mówi o „wzmacnianiu” negatywnego zachowania fanów w mediach i sztucznym wspieraniu tego zjawiska przez opinię publiczną²². Proces wzmocnienia danego zachowania to operacja, która zmienia prawdopodobieństwo wystąpienia tego zjawiska w przyszłości. Stosuje się dwie metody: zaniechanie wzmacniania pozytywnego (nagradzania) lub karanie. Według niektórych autorów ich teksty potępiające wandalizm to rodzaj sankcji, które mają wywoływać awersję do danego zachowania, a w konsekwencji zmniejszyć prawdopodobieństwo jego wystąpienia w przyszłości.

¹⁸ M.J. Melnick, *The Mythology of Football Hooliganism: A Closer Look at the British Experience*, „International Review for the Sociology of Sport” 1986, 21 (1), s. 1–21, DOI: 10.1177/101269028602100101, s. 3.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ P. Piotrowski, *Szalikowcy...*, op. cit., s. 23.

²¹ K. Weis, *How the Print Media Affect Sports and Violence: The Problems of Sport Journalism*, „International Review for the Sociology of Sport” 1986, vol. 21, issue 2–3, s. 239–252.

²² P. Piotrowski, *Szalikowcy...*, op. cit.

W rezultacie uzyskuje się całkowicie przeciwny efekt. Chuligani traktują doniesienia prasowe jako swego rodzaju nobilitację, która odgrywa rolę wzmacniania pozytywnego²³. Wspominał o tym pracownik Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie zajmujący się kulturą fizyczną: „Szalikowcy chętnie o sobie czytają, bo pozują na gwiazdy współczesnych czarnych charakterów. Im więcej się o nich pisze, tym bardziej się cieszą”²⁴.

W Polsce traktowanie kibiców przez media w sposób stereotypowy i krzywdzący spotkało się z bardzo silną reakcją wspomnianego środowiska. W tej walce kibice nie zostali (a przynajmniej nie w każdym przypadku) pozostawieni sami sobie, przede wszystkim należy wspomnieć o zerwaniu współpracy Lecha Poznań z „Gazetą Wyborczą” po serii artykułów szkalujących nie tylko kibiców, ale i sam klub²⁵. Ponadto fani z całej Polski zaczęli ujawniać na forach informacje mogące zaszkodzić wizerunkowi niektórych gazet lub konkretnych dziennikarzy. Jednocześnie starali się publikować sprostowania do pojawiających się w artykułach nieprawdziwych informacji, wspominając niekiedy o możliwości podjęcia środków prawnych w celu uzyskania rekompensaty za przedstawienie ich fałszywego wizerunku.

Dopełnieniem podjętej przez kibiców walki z mediami były pojawiające się na stadionach transparenty i sektorówki. Interesującą prezentacją była sektorówka ultrasów Wisły Kraków, która przedstawiała kibica niosącego krzyż na plecach i atakowanego zarówno przez policję – środkami przymusu bezpośredniego, jak i przez dziennikarzy – kamerami i aparatami. Całość była zwieńczona hasłem: „Niesłuszne wyroki, fałszywe osądy – PASJA – potępieni za niewygodne poglądy”.

SPOSOBY ZWALCZANIA CHULIGANÓW STADIONOWYCH NA ŚWIECIE I W POLSCE

Zapobieganie przestępczości jest bardzo ważnym elementem nauk kryminologicznych. Jako nauka społeczna, kryminologia zajmuje się nie tylko przestępstwem, przestępczością czy przestępcą, ale także instytucjami i mechanizmami kontroli. Powstają one z inicjatywy społeczeństwa, aby ograniczyć występowanie zjawisk i zachowań dewiacyjnych i patologicznych²⁶.

²³ Ibidem.

²⁴ P. Misiór, *Patrzenie, jesteśmy groźni*, „Gazeta Krakowska” 29.09.1995, nr 226, s. 24.

²⁵ ar, *Lech rozwiązał umowę z Gazetą Wyborczą*, epoznan.pl, 1.04.2010, <http://www.epoznan.pl/index.php?id=18725§ion=news&subsection=news> (dostęp: 12.08.2014).

²⁶ P. Chlebowicz, *Chuligaństwo stadionowe...*, op. cit., s. 20.

Prekursorem w walce ze stadionowym chuliganizmem była Anglia. Pierwszymi działaniami mającymi na celu ograniczenie chuligaństwa były większe wykorzystanie sił policyjnych, tworzenie odrębnych sektorów dla fanów zespołów odwiedzających, budowanie wysokich płotów i fos, aby uniemożliwić fanom wejście na płytę boiska. Środki te okazały się jednak niewystarczające, ponieważ oprócz znacznego spadku uczestnictwa kibiców w meczach na stadionach liczba aktów chuligańskich nie zmniejszyła się.

Za przełomowy moment w walce ze stadionowym chuliganizmem uznaje się wydarzenia, które 29 maja 1985 r. miały miejsce na stadionie Heysel w Brukseli. Wskutek potyczki włoskich i angielskich kibiców śmierć poniosło kilkadziesiąt osób. Od tego czasu zaczęła pojawiać się idea koordynacji i unifikacji działań prowadzonych przez instytucje porządkowe zlokalizowane w różnych krajach. 19 sierpnia 1985 r. w Strasburgu powstała Europejska konwencja w sprawie przemocy i ekscesów widzów w czasie imprez sportowych, a w szczególności meczów piłki nożnej (Konwencja nr 120). Dokument ten nakłada na państwa dużą liczbę zadań, które powinny przyczynić się do zapewnienia bezpieczeństwa podczas wydarzeń sportowych. W konwencji wymieniono określone działania, m.in.:

- dostosowanie wyposażenia i układu stadionu do potrzeb bezpieczeństwa i kontroli widzów;
- skuteczne oddzielenie od siebie rywalizujących grup kibiców;
- przeprowadzanie kontroli w celu uniemożliwienia wniesienia niebezpiecznych przedmiotów na stadion;
- zakazanie sprzedaży alkoholu na stadionie i wnoszenia napojów alkoholowych;
- zapewnienie obecności odpowiedniej liczby służb bezpieczeństwa w obiektach sportowych i ich najbliższym otoczeniu;
- wyposażenie stadionów w skuteczny system informacji publicznej i wykorzystanie go do promowania właściwego stylu kibicowania.

Ponadto w konwencji tej można wyszczególnić przepisy dotyczące sposobów karania sprawców przestępstw o charakterze chuligańskim, jak również ograniczające dostęp do stadionów osobom będącym potencjalnymi sprawcami naruszeń porządku lub znajdującym się pod wpływem alkoholu albo środków odurzających.

Oprócz wyżej wymienionego dokumentu istnieje również Zalecenie Rady Europy nr 1/93, które dodatkowo zobowiązuje organizatorów spotkań do przeprowadzenia kontroli obiektu sportowego pod kątem bezpieczeństwa materiałów i sprawności systemów ewakuacyjnych. Nakłada również na

organizatora obowiązek udostępnienia na obiektach lokali dla policji oraz powołania do działania grupy kryzysowej (władze stadionowe, policja, straż pożarna, pogotowie ratunkowe, władze lokalne, przedstawiciele zespołów grających), która ma podejmować pilne decyzje w razie niespodziewanych sytuacji²⁷.

W Polsce najważniejszymi aktami prawnymi regulującymi bezpieczeństwo imprez sportowych są wyżej wymieniona konwencja Rady Europy wraz z zaleceniem oraz Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej (Dz. U. 1996, nr 25, poz. 113), a także kontrowersyjna Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (Dz. U. 2009, nr 62, poz. 504). Ustawa ta została czterokrotnie poprawiona od 2009 r., po raz ostatni w 2013 r. Trybunał Stanu wyrokiem z dnia 20 maja 2014 roku odnośnie do art. 54 ust. 1 ww. ustawy orzekł, że jej zapis w części zawierającej słowa „regulaminu obiektu (terenu) lub regulaminu imprezy masowej” jest niezgodny z art. 42 ust. 1 konstytucji. Nie można bowiem stosować sankcji karnych na podstawie przepisów wewnętrznych, tj. np. regulaminów stadionów, a ustawa przewidywała takie rozwiązanie²⁸.

Obecnie sejmowa Komisja Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki wznowiła prace nad projektem nowelizacji ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych. Tym razem, poza zmianami postrzeganymi przez fanów jako pozytywne, jak np. wprowadzenie miejsc stojących, pojawiają się hasła, które zostały już określone jako irracjonalne. Są to głównie:

- konieczność stawiania się na komisariacie w czasie trwania meczu przez osoby objęte zakazem stadionowym;
- wprowadzenie możliwości ukarania kibiców za przewinienia popełnione w drodze na mecz czy też za posiadanie niebezpiecznych przedmiotów przed przystąpieniem do uczestnictwa w imprezie masowej;
- nadanie uprawnień do wydawania zakazów stadionowych PZPN lub podmiotowi go obsługującemu (np. Ekstraklasa SA);
- zwiększenie liczby służb bezpieczeństwa i informacyjnych podczas meczów wysokiego ryzyka;

²⁷ P. Piotrowski, *Szalikowcy...*, op. cit., s. 16.

²⁸ Trybunał Konstytucyjny, *Imprezy masowe; odpowiedzialność karna za niezastosowanie się do polecenia wydanego na podstawie regulaminu obiektu (terenu) lub regulaminu imprezy masowej*, <http://trybunal.gov.pl/rozprawy/wyroki/art/6861-impresy-masowe-odpowiedzialnosc-karna-za-niezastosowanie-sie-do-polecenia-wydanego-na-podstawie/s/k-1713/> (dostęp: 24.08.2014).

- zezwolenie organowi administracji publicznej (wójtowi, burmistrzowi) na swobodę decydowania o charakterze imprezy (obecnie przepisy nakazują określić ją mianem imprezy podwyższonego ryzyka, jeśli m.in. tak opiniuje komendant Policji)²⁹.

Liczba regulacji i przepisów, które w założeniu mają redukować przypadki wandalizmu na stadionach, jest duża. Nie stanowią one jednak bariery ograniczającej liczbę naruszeń porządku na stadionach w wystarczającym stopniu. Z problemem tym powinny się zmierzyć wszystkie instytucje, które mają zapewniać bezpieczeństwo podczas imprez sportowych. Jako pierwsze należy wskazywać kluby piłkarskie, które ze względu na finansową zależność od kibiców są zmuszone do podjęcia mniej lub bardziej owocnej z nimi współpracy. Wypowiedzenie wojny grupom ultrasów lub chuliganów może spowodować bowiem znaczny spadek udziału tych grup w meczach na stadionie, a wręcz bojkotowanie przez nich rozgrywek. Taka sytuacja miała miejsce w Krakowie na początku 2014 r., kiedy ówczesny prezes Wisły Kraków Jacek Bednarz postanowił walczyć z chuliganami. Efektem podjętych przez niego działań było jedynie zdymisjonowanie prezesa przez zarząd klubu oraz przystanie na praktycznie wszystkie żądania kibiców związane z tą sytuacją.

Należy jednak zwrócić uwagę na inną kwestię: kluby, współpracując z fanami na wielu płaszczyznach, nie powinny jednocześnie w żaden sposób chronić kibiców przed odpowiedzialnością karną ani pomagać im w łamaniu przepisów. Mimo to nadal zdarzają się sytuacje, że klub ma ograniczone możliwości monitorowania stadionu, co wynika z jego złego rozplanowania. Na polskich stadionach są miejsca, których nie obejmują kamery, co jest często wykorzystywane przez fanów. Bywa też tak, że organizator wyłącza monitoring w razie wybuchu zamieszek. Zdarzają się nawet przypadki, w których pracownicy klubu odpowiedzialni za bezpieczeństwo stadionów przyczyniają się do wnoszenia rac na stadiony. W środowisku kibiców jest to jednak uważane za normalne zachowanie.

Za bezpieczeństwo stadionów odpowiedzialne są również umundurowane służby i ochrona. Często jednak zdarzają się sytuacje, w których osoby te same prowokują agresywne zachowania kibiców, np. narzucając im przepisy, których same jawnie nie przestrzegają. Stosują też różne rodzaje środków przymusu bezpośredniego, takie jak kopanie, rzucanie wyzwick,

²⁹ Qbas, *Propozycje zmian w ustawie o bezpieczeństwie imprez masowych*, Legionisci.com, 28.07.2014, http://legionisci.com/news/58969_Propozycje_zmian_w_ustawie_o_bezpieczenstwie_imprez_masowych.html (dostęp: 24.08.2014).

„pałowanie”, które powinno być niedopuszczalne. Najwięcej kontrowersji wzbudza fakt, że takie środki są zwykle stosowane wobec „zwykłych” kibiców, a nie chuliganów.

Jerzy Dudała pisze:

W Polsce nadal zbyt często mecze ochraniają osoby nieprzygotowane, same prowokujące zamieszki. Policjanci często są aroganccy, wulgarni. Zdarza się, że bez powodu biją Bogu ducha winnych kibiców, nadużywają również możliwości korzystania z broni gładkolufowej. Nie brakuje osób, które bardziej niż pseudokibiców obawiają się, że trafią na agresywnych policjantów³⁰.

Kwestię poziomu szkolenia policji w zakresie zabezpieczania wydarzeń piłkarskich można uznać za jedną z głównych wad systemu bezpieczeństwa. Przygotowanie powinno obejmować nie tylko trening taktyczny i obronny, ale także zapoznanie się z kulturą fanów. Policjanci nie zawsze wiedzą, które grupy sympatyzują ze sobą, a które prowadzą regularną wojnę. Zdarzały się sytuacje, w których policja pacyfikowała dwie grupy fanów z powodu posiadania przez nie różnych emblematów klubowych, podczas gdy w rzeczywistości miał miejsce tzw. mecz zgodowy, który charakteryzuje się wspólnym zasiadaniem na trybunach zaprzyjaźnionych ze sobą kibiców różnych klubów.

W krajach Europy Zachodniej służby porządkowe na stadionie przechodzą regularne szkolenia. Są przygotowane do walki z fanami w każdych warunkach i do analizowania wszystkich możliwych scenariuszy. Są to jednak bardzo trudne i kosztowne szkolenia.

Elementem, który powoduje trudności z przeprowadzeniem meczów piłkarskich, jest wreszcie przestarzała lub nieodpowiednia infrastruktura stadionowa. W ostatnich latach na potrzeby Euro 2012 w Polsce powstały nowoczesne stadiony, nie uwzględniają one jednak faktu uczestniczenia w widowisku wrogich grup kibiców. Liczące 2,5 metra ogrodzenie otoczone przez służby bezpieczeństwa praktycznie nie stanowi przeszkody dla agresywnych fanów.

W Europie Zachodniej stosuje się siatki rozwieszane wokół trybuny dla kibiców gości, które skutecznie wyłapują przedmioty mogące wlecieć na płytę boiska bądź sektory innych kibiców. W Polsce to rozwiązanie jeszcze nigdy nie było stosowane.

³⁰ J. Dudała, *Fani-chuligani...*, op. cit., s. 19.

PODSUMOWANIE

Można stwierdzić, że wandalizm to problem o charakterze globalnym, gdyż w mniejszym lub większym stopniu pojawia się on w każdym zakątku świata. Mimo to wdrażanie schematów walki z agresywnymi kibicami stosowanych przez inne państwa jest bezsensowne. Powinno się zgłębiać społeczne i lokalne przyczyny tworzenia się grup chuligańskich oraz podierać się wiedzą z zakresu zagadnień ekonomiczno-politycznych, gdyż to one w znacznym stopniu mają wpływ na kształtowanie się i funkcjonowanie takich grup. Próby waliki z chuliganami ograniczone tylko do rozwiązań natury fizycznej, z czym mamy do czynienia obecnie, można uznać za akt bezradności. Stosowanie siły wobec fanów zmierzających na mecz, nadużywanie kompetencji przez służby porządkowe, a co najgorsze – obarczanie winą za sytuacje konfliktowe i pociąganie do odpowiedzialności uczestników wydarzeń sportowych niezwiązanych z ruchem chuliganów w celu podnoszenia statystyk działalności służb wypacza postrzeganie zjawiska, jakim jest działalność kibiców.

BIBLIOGRAFIA

- ar, *Lech rozwiązał umowę z Gazetą Wyborczą*, epoznan.pl, 1.04.2010, <http://www.epoznan.pl/index.php?id=18725§ion=news&subsection=news> (dostęp: 12.08.2014).
- Chlebowicz P., *Chuligaństwo stadionowe. Studium kryminologiczne*, Warszawa 2009.
- „Der Spiegel”: *to jedyne takie miejsce w Europie*, wp.pl, 2011, <http://sport.wp.pl/kat,1028809,title,Der-Spiegel-to-jedyne-takie-miejsce-w-Europie,wid,13756811,wiadomosc.html> (dostęp: 16.08.2014).
- Dudała J., *Fani-chuligani. Rzecz o polskich kibolach. Studium socjologiczne*, Warszawa 2004.
- jaś/sk, *44 kibiców Wisły zatrzymanych na Litwie*, eurosporttvn24.pl, 16.07.2010, <http://eurosport.tvn24.pl/archiwum,133/44-kibicow-wisly-zatrzymanych-na-litwie,140142.html> (dostęp: 12.07.2014).
- Le Bon G., *Psychologia tłumu*, Warszawa 1994.
- Melnick M.J., *The Mythology of Football Hooliganism: A Closer Look at the British Experience*, „International Review for the Sociology of Sport” 1986, 21 (1), s. 1–21, DOI: 10.1177/101269028602100101.
- Milcarz T., *Rycerze w szalikach. Subkultura chuliganów piłkarskich w świetle koncepcji Ericha Fromma*, Szczecin 2006.
- Misior P., *Patrzcie, jesteście groźni*, „Gazeta Krakowska” 29.09.1995, nr 226, s. 24.

- Piotrowski P., *Szalikowcy: o zachowaniach dewiacyjnych kibiców sportowych*, Toruń 2000.
- Qbas, *Propozycje zmian w ustawie o bezpieczeństwie imprez masowych*, Legionisci.com, 28.07.2014, http://legionisci.com/news/58969_Propozycje_zmian_w_ustawie_o_bezpieczenstwie_imprez_masowych.html (dostęp: 24.08.2014).
- Sahaj T., *Fani futbolowi. Historyczno-społeczne studium zjawiska kibicowania*, Poznań 2007.
- Trybunał Konstytucyjny, *Imprezy masowe; odpowiedzialność karna za niezastosowanie się do polecenia wydanego na podstawie regulaminu obiektu (terenu) lub regulaminu imprezy masowej*, <http://trybunal.gov.pl/rozprawy/komunikaty-prasowe/komunikaty-po/art/6862-imprezy-masowe-odpowiedzialnosc-karna-za-niezastosowanie-sie-do-polecenia-wydanego-na-podstawie/> (dostęp: 24.08.2014).
- Vetulani J., *Neurochemia impulsywności i agresji*, „Psychiatria Polska” 2013, t. XLVII, nr 1, s. 103–115.
- Wanat S., *Socjologia zachowań chuligańskich w sporcie*, „Kultura Fizyczna” 1992, nr 7/8, s. 16–20.
- Weis K., *How the Print Media Affect Sports and Violence: The Problems of Sport Journalism*, “International Review for the Sociology of Sport” 1986, vol. 21, issue 2–3, s. 239–252.

PRZEMYSŁAW STELMACH – ur. 21.03.1988 r. w Wodzisławiu Śląskim, ukończył studia magisterskie na kierunku wychowanie fizyczne na AWF w Krakowie.

JAKUB TYRPA – ur. 23.12.1989 r. w Krakowie, ukończył studia magisterskie na kierunku wychowanie fizyczne na AWF w Krakowie.

CITE THIS ARTICLE AS:

P. Stelmach, J. Tyrpa, *Wandalizm stadionowy*, „Security, Economy & Law” 1/2019 (XXII), s. 94–107, DOI: 10.24356/SEL/22/6.

Licence: This article is available in Open Access, under the terms of the Creative Commons License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0; for details please see <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the author and source are properly credited. Copyright © 2019 University of Public and Individual Security “Apeiron” in Cracow